

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۴	فصل اول: معنای علوم انسانی اسلامی
۴	گفتار اول: تاریخچه علم، دانشگاه و علوم انسانی در غرب
۴	۱. تاریخ علم و رابطه دین و علم
۶	۲. پایه گذاری و سابقه دانشگاه
۸	۳. تاریخ دانشگاه در ایران
۹	۴. تعریف تاریخی درباره تاریخ علم
۱۱	برای تأمل بیشتر
۱۲	برای مطالعه بیشتر
۱۳	برای پژوهش بیشتر
۱۳	گفتار دوم: معنای علوم انسانی اسلامی و تاریخچه آن در جهان و ایران
۱۴	۱. معنای علوم انسانی
۱۶	۲. جایگاه علوم انسانی
۱۸	۳. تاریخچه علوم انسانی در غرب
۱۹	۴. معنای علوم انسانی اسلامی و تفاوت آن با علوم انسانی رایج
۲۰	۵. تاریخچه علوم انسانی اسلامی در جهان
۲۳	۶. پیشینه علوم انسانی اسلامی در ایران
۲۶	برای تأمل بیشتر
۲۶	برای مطالعه بیشتر
۲۶	برای پژوهش بیشتر
۲۷	گفتار سوم: مفهوم علوم انسانی اسلامی و چالش های پیش روی آن
۲۷	۱. مفهوم علوم انسانی اسلامی
۲۸	۱-۱ تحول در علوم انسانی
۳۰	۱-۲ بومی سازی علوم انسانی
۳۳	۱-۳ اسلامی سازی علوم انسانی
۳۴	۲. چالش های پیش روی علوم انسانی اسلامی
۳۵	برای تأمل بیشتر
۳۶	برای مطالعه بیشتر

۳۶	برای پژوهش بیشتر
۳۷	گفتار چهارم: ضرورت و اهمیت علوم انسانی اسلامی
۳۷	۱. کم کاری در عرصه علوم انسانی
۳۸	۲. لازمه پیشرفت مادی
۳۹	۳. علوم انسانی روح سایر دانش ها
۴۰	۴. عدم تناسب علوم انسانی موجود با فرهنگ اسلامی
۴۰	۵. آسیب های علوم انسانی غربی
۴۲	۶. برداشت های عجیب از علوم انسانی اسلامی
۴۶	۷. شرط لازم اسلامی سازی دانشگاه ها
۴۷	۸. ارتباط علوم انسانی با مسائل دینی
۴۸	۹. علوم انسانی اسلامی نرم افزار جامعه سازی و تمدن سازی اسلامی
۵۰	۱۰. انتظار کشورهای اسلامی از ایران به مثابه الگو
۵۱	برای تأمل بیشتر
۵۲	برای مطالعه بیشتر
۵۳	برای پژوهش بیشتر
۵۴	فصل دوم: مبانی علوم انسانی اسلامی
۵۶	گفتار پنجم: مبانی معرفت شناختی علوم انسانی اسلامی
۵۷	۱. معنای معرفت
۵۸	۲. امکان و وقوع شناخت یقینی
۶۱	۳. امکان و وقوع شناخت مطلق
۶۴	۴. امکان شناخت امور غیر تجربی
۶۵	۵. ابزارهای علم حصولی
۶۸	۶. مبنای گرایشی در توجیه معرفت حصولی
۷۱	۷. تقدم معرفت یقینی بر معرفت معارض با آن
۷۲	۸. وابستگی معرفت های عملی به معرفت های نظری
۷۳	برای تأمل بیشتر
۷۳	برای مطالعه بیشتر
۷۴	برای پژوهش بیشتر
۷۴	گفتار ششم: مبانی دین شناختی و هستی شناختی تولید علوم انسانی اسلامی
۷۵	۱. مبانی دین شناختی علوم انسانی اسلامی
۷۵	۱-۱ معنای دین
۷۵	۱-۲ دین و برنامه الهی پاسخی به همه نیازهای انسان
۷۷	۱-۳ ارتباط تنگاتنگ دین با علوم انسانی دستوری
۷۷	۱-۴ جهت دهی دین به همه نظام های فردی و اجتماعی

۷۸	۱-۵ واقع‌نمایی زبان دین
۷۹	۱-۶ فهم آیات متشابه با ارجاع به محکمت
۸۰	۱-۷ یقینی و مطلق بودن برخی معرفت‌های دینی
۸۰	۱-۸ عدم ناسازگاری میان آموزه‌های قطعی دین، عقل و علم
۸۰	۱-۹ اعتبار معرفت‌های دینی
۸۲	۲ مبانی هستی‌شناختی تولید علوم انسانی اسلامی
۸۲	۲-۱ بداهت و اصالت وجود
۸۴	۲-۲ وجود ممکن
۸۵	۲-۳ وجود تأثیر و تأثر (علیت) میان موجودات
۸۷	۲-۴ وجود تدریج و تراحم در عالم ماده
۸۷	۲-۵ تأثیر قوای فراماده بر ماده
۸۸	برای تأمل بیشتر
۸۹	برای مطالعه بیشتر
۸۹	برای پژوهش بیشتر
۹۰	گفتار هفتم: مبانی کلامی
۹۰	۱. وجود خداوند کامل مطلق
۹۱	۲. توحید در خالقیت
۹۲	۳. توحید در مالکیت
۹۳	۴. توحید در ربوبیت تکوینی و تشریحی
۹۴	۵. توحید در الوهیت
۹۴	۶. وحدت نظام هستی
۹۵	۷. وحدت غایت و هدف هستی
۹۵	۸. حکمت الهی
۹۶	۹. نظام احسن
۹۷	۱۰. عدل الهی
۹۷	۱۱. هدف از آفرینش جهان
۹۸	۱۲. هدایت تکوینی
۹۸	۱۳. هدایت تشریحی
۹۹	۱۴. خاتمیت، جامعیت و جهانی بودن اسلام
۱۰۱	۱۵. قرآن، کتاب تحریف‌ناپذیر آسمانی
۱۰۱	۱۶. ولایت و امامت پیامبر اسلام (ص)
۱۰۲	۱۷. ولایت و امامت امامان معصوم (ع)
۱۰۴	۱۸. غیبت امام دوازدهم (ع)
۱۰۴	۱۹. ولایت فقیه در زمان غیبت امام دوازدهم (ع)
۱۰۶	برای تأمل بیشتر

۱۰۷	برای مطالعه بیشتر
۱۰۷	برای پژوهش بیشتر
۱۰۸	گفتار هشتم: مبانی انسان‌شناختی
۱۱۰	۱. انسان دارای روح و بدن
۱۱۱	۲. وجود سرشتی مشترک و فطرتی الهی در همه انسان‌ها
۱۱۲	۳. انسان مختار و هدفمند
۱۱۴	۴. کمال‌جویی انسان
۱۱۶	۵. مقدمه بودن زندگی دنیوی انسان برای زندگی اخروی
۱۱۶	۶. تأثیر‌گذاری انسان بر موجودات دیگر و اثرپذیری از آن‌ها
۱۱۷	۷. اجتماعی بودن انسان
۱۱۸	۸. بندگی و مسئولیت انسان در برابر خدا
۱۲۰	۹. کرامت تکوینی و اکتسابی انسان
۱۲۰	۱۰. ابتلا و امتحان انسان
۱۲۱	برای تأمل بیشتر
۱۲۲	برای مطالعه بیشتر
۱۲۲	برای پژوهش بیشتر
۱۲۳	گفتار نهم: مبانی ارزش‌شناختی علوم انسانی اسلامی
۱۲۳	۱. معنای ارزش
۱۲۵	۲. واقعی بودن ارزش
۱۲۶	۳. ارزش ذاتی و غیره (مستقل و وابسته)
۱۲۷	۴. وابستگی همه ارزش‌های واقعی به ارزش هدف نهایی
۱۲۹	۵. ثابت و مطلق بودن اصول ارزشی و متغیر بودن ارزش امور دیگر
۱۳۰	۶. تأثیر نیت و نوع کار اختیاری در ارزش آن
۱۳۱	۷. انتخاب معقول در تراحم ارزش‌ها
۱۳۱	۸. حد نصاب ارزش
۱۳۲	۹. راه تشخیص ارزش
۱۳۳	۱۰. نقش نظام ارزشی در علوم انسانی
۱۳۴	۱۰-۱. نظام ارزشی کاملاً تأثیرگذار در انتخاب مسئله پژوهش
۱۳۴	۱۰-۲. تأثیر نظام ارزشی در انتخاب اهداف
۱۳۵	۱۰-۳. تأثیر نظام ارزشی در روند پژوهش
۱۳۵	۱۰-۴. تأثیر نظام ارزشی در نتیجه‌گیری علمی
۱۳۶	برای تأمل بیشتر
۱۳۶	برای مطالعه بیشتر
۱۳۶	برای پژوهش بیشتر
۱۳۷	گفتار دهم: ریل‌گذاری حرکت علمی (مبانی روش‌شناختی علوم انسانی اسلامی)

۱۳۷	۱. مرزبندی میان قلمرو و روش‌ها به اقتضای ماهیت مسائل علوم
۱۳۸	۲. کاربرد و اعتبار روش عقلی
۱۳۸	۳. نیازمندی همه علوم به روش عقلی
۱۳۹	۴. قلمرو روش قیاسی تجربی
۱۳۹	۵. مفید یقین نبودن روش تجربی
۱۴۰	۶. روش تجربی، کاشف علل اعدادی
۱۴۰	۷. کارایی معارف وحیانی در نظریه‌پردازی علمی
۱۴۲	۸. دستیابی به معرفت با استناد به نقل
۱۴۲	۹. لزوم رعایت اصول روش نقلی در استناد به وحی
۱۴۳	۱۰. دستیابی به معرفت یقینی با روش نقلی
۱۴۴	۱۱. امکان و پذیرش فهم‌های متفاوت در شرایطی خاص
۱۴۵	۱۲. روش تحقیق و روش‌شناسی در علوم انسانی اسلامی
۱۴۶	۱۲-۱. نظریه وحدت روش علمی
۱۴۷	۱۲-۲. نظریه تکثر روش علمی
۱۴۸	برای تأمل بیشتر
۱۴۹	برای مطالعه بیشتر
۱۴۹	برای پژوهش بیشتر

فصل سوم: نظریه‌ها

۱۵۱	گفتار یازدهم: نظریه‌های کلان علوم انسانی اسلامی
۱۵۱	۱. نظریه چیست؟
۱۵۲	۲. پیش‌نیازهای نظریه‌پردازی در علوم انسانی اسلامی
۱۵۲	۳. رابطه مبانی با نظریه
۱۵۳	۴. مختصات نظریه در علوم انسانی
۱۵۴	۵. بنیان‌های تولید علوم انسانی اسلامی از منظر امام خمینی (ره)
۱۵۴	۵-۱. جامعیت علوم انسانی اسلامی
۱۵۵	۵-۲. آسیب‌شناسی جامعه اسلامی
۱۵۷	۵-۳. توسعه و گسترش علوم انسانی بر پایه اجتهاد و فقه
۱۵۷	۶. نقشه راه دستیابی به علوم انسانی اسلامی از دیدگاه امام خامنه‌ای
۱۶۰	۷. بسترسازی فلسفی و قرآنی علامه طباطبایی (ره) برای تولید علوم انسانی اسلامی
۱۶۱	۸. گام‌های اساسی در مسیر تولید علوم انسانی اسلامی در اندیشه شهید مطهری
۱۶۵	برای تأمل بیشتر
۱۶۵	برای مطالعه بیشتر
۱۶۶	برای پژوهش بیشتر
۱۶۶	گفتار دوازدهم: علوم انسانی اسلامی در نگاه شهید صدر (ره)، علامه جعفری (ره) ...

۱. علوم انسانی در پرتو مکتب اسلام از کلام آیت‌الله شهید سید محمدباقر صدر (ره) ۱۶۶
- ۱-۱ وجوه روش‌شناسی شهید صدر در تولید علوم انسانی اسلامی ۱۶۷
۲. علوم انسانی اسلامی در بستر حیات معقول از نگاه علامه محمدتقی جعفری (ره) ۱۶۹
- ۲-۱ حیات معقول جهت‌بخش کلی علوم ۱۷۱
- ۲-۲ علوم انسانی در حیات معقول ۱۷۲
- ۲-۳ مقدمات پایه‌ریزی علوم انسانی مبتنی بر حیات معقول ۱۷۳
۳. علم دینی حداکثری از دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی ۱۷۳
- ۳-۱ مفهوم‌شناسی علم و دین از نگاه آیت‌الله جوادی آملی ۱۷۴
- ۳-۲ رابطه دین و علم در نگاه آیت‌الله جوادی آملی ۱۷۵
- ۳-۳ منشأ انکار علم دینی و تناقض علم سکولار ۱۷۵
- ۳-۴ مراحل تولید علم دینی ۱۷۶
- ۳-۵ انسان‌شناسی مقدمه همه علوم انسانی ۱۷۸
- برای تأمل بیشتر ۱۷۹
- برای مطالعه بیشتر ۱۷۹
- برای پژوهش بیشتر ۱۸۰
- گفتار سیزدهم: دیدگاه آیت‌الله مصباح یزدی و دیدگاه دکتر خسروپناه درباره ... ۱۸۰
۱. دیدگاه آیت‌الله مصباح یزدی در علوم انسانی اسلامی ۱۸۰
- ۱-۱ ماهیت‌شناسی علوم انسانی ۱۸۱
- ۱-۲ اهمیت و جایگاه علوم انسانی ۱۸۱
- ۱-۳ دلایل غربت علوم انسانی در جامعه ۱۸۱
- ۱-۴ ضرورت پی‌ریزی رشته فلسفه علوم انسانی ۱۸۲
- ۱-۵ ویژگی‌های علوم انسانی غربی ۱۸۲
- ۱-۶ ضرورت و ماهیت پی‌ریزی علوم انسانی اسلامی ۱۸۳
- ۱-۷ راه‌های اسلامی کردن علوم انسانی ۱۸۳
۲. الگوی حکمی-اجتهادی عبدالحسین خسروپناه در علوم انسانی اسلامی ۱۸۶
- ۲-۱ مفهوم‌شناسی دین و علم در نگاه عبدالحسین خسروپناه ۱۸۷
- ۲-۲ تبیین الگوی حکمی اجتهادی ۱۸۷
- برای تأمل بیشتر ۱۸۹
- برای مطالعه بیشتر ۱۹۰
- برای پژوهش بیشتر ۱۹۰
- گفتار چهاردهم: دیدگاه خسرو باقری و نقیب العطاس ۱۹۱
۱. الگوی تأسیسی دکتر باقری در علم دینی ۱۹۱
- ۱-۱ مقدمات دیدگاه دکتر باقری ۱۹۱
- ۱-۲ رویکرد تأسیسی در علم دینی ۱۹۳
- ۱-۳ مراحل چهارگانه تولید علم دینی در رویکرد تأسیسی ۱۹۴

صفحه	عنوان
۱۹۶	۱-۴ ارزیابی دیدگاه علم دینی تأسیسی خسرو باقری
۱۹۹	۲. بایسته‌های اسلامی سازی معرفت از دیدگاه سید محمدنقیب العطاس
۱۹۹	۲-۱ مفهوم‌شناسی دین و علم در نگاه العطاس
۱۹۹	۲-۲ وضعیت کنونی علوم انسانی و مراحل اسلامی سازی معرفت در نگاه العطاس
۲۰۳	برای تأمل بیشتر
۲۰۳	برای مطالعه بیشتر
۲۰۳	برای پژوهش بیشتر
۲۰۴	گفتار پانزدهم: علوم انسانی اسلامی از دیدگاه فرهنگستان علوم انسانی و دکتر جابر العلوانی
۲۰۴	۱. منطق تولید علوم انسانی اسلامی در نگاه حجت‌الاسلام حسینی شیرازی
۲۰۵	۱-۱ مفهوم‌شناسی واژه دین و علم در نگاه فرهنگستان
۲۰۶	۱-۲ مبانی فکری و اصول حاکم بر اندیشه فرهنگستان
۲۰۸	۱-۳ تحلیلی از وضعیت موجود علوم انسانی غربی و جایگاه و رسالت انقلاب اسلامی
۲۰۹	۱-۴ بهره‌گیری استعمارگران از علوم انسانی مدرن
۲۱۰	۱-۵ ضرورت تولید علوم انسانی
۲۱۰	۱-۶ مسیر دستیابی به علوم انسانی اسلامی
۲۱۲	۲. جغرافیای اسلامی سازی معرفت در نگرش طه جابر العلوانی
۲۱۳	۲-۱ تبارشناسی مواجهه مسلمین با غرب
۲۱۳	۲-۲ اسلامی سازی معرفت راهکار اصلی مواجهه با غرب و ایجاد تمدن اسلامی
۲۱۵	برای تأمل بیشتر
۲۱۶	برای مطالعه بیشتر
۲۱۶	برای پژوهش بیشتر
۲۱۷	فصل چهارم: گامی در مسیر نظریه پردازی
۲۱۷	گفتار شانزدهم: واقع‌بینی و آزاداندیشی علمی در علوم انسانی اسلامی
۲۱۷	۱. علم مطلوب در اسلام
۲۱۸	۲. واقع‌بینی و آزاداندیشی علمی
۲۱۹	۲-۱ واقع‌بینی علمی در علوم انسانی اسلامی
۲۲۱	۲-۲ آزاداندیشی علمی در علوم انسانی اسلامی
۲۲۳	۳. نسبت علوم انسانی اسلامی و آزاداندیشی
۲۲۴	برای تأمل بیشتر
۲۲۴	برای مطالعه بیشتر
۲۲۵	برای پژوهش بیشتر
۲۲۷	سخن آخر با خوانندگان محترم و دانشجویان عزیز
۲۳۰	منابع

إِلَهِي كَسْرِي لَا يَجْبُرُهُ إِلَّا لَطْفُكَ وَحَنَانُكَ وَفَقْرِي لَا
يُعِينِي إِلَّا عَطْفُكَ وَإِحْسَانُكَ...^۱

﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾^۲

مقدمه

برای یک مقدمه مختصر و مفید، می‌توان این چند نکته را گفت:

۱. افزایش دانش آموختگان، کتاب‌ها، مقالات و پژوهش‌های علوم انسانی، برنامه‌های آموزشی و تحقیقاتی علوم انسانی را با هزینه‌های هنگفت همراه کرده است. با اینکه علوم انسانی تقریباً نیمی از جمعیت دانشجویی کشورمان را به خود اختصاص داده است و بیش از نیمی از نشریات علمی غیر پزشکی و بیش از ۴۰ درصد کل نشریات علمی را پوشش می‌دهد،^۳ هنوز نتوانسته کیفیت زندگی و معضلات اجتماعی کشور را در ابعاد مختلف سامان دهد. این امر نشان می‌دهد که در حوزه علوم انسانی موفق نبوده‌ایم.^۴

۲. فارغ‌التحصیلان علوم انسانی در کشور ما با آموخته‌های غالباً تاریخ‌گذشته غربی، عهده‌دار مشاغل مختلف تخصصی در کشور می‌شوند و برای آینده ایران برنامه‌ریزی می‌کنند. بیشتر مناقشه‌ها و مناظره‌های کنونی در باب دین، اخلاق، فرهنگ، سیاست، امنیت، سبک زندگی، دیپلماسی، هویت، ارتباطات، حکمرانی، اقتصاد، حقوق، گروه‌های اجتماعی، هنری و

---

۱. مفاتیح الجنان، مناجات خمس عشر، مناجات مفتقرین (نیازمندان به درگاه خدا).

۲. آیه ۲۴ سوره مبارکه توبه، بگو: «اگر پدران و فرزندان و برادران و همسران و طایفه شما و اموالی که به دست آورده‌اید و تجارتی که از کساد شدنش می‌ترسید و خانه‌هایی که به آن علاقه دارید، در نظرتان از خداوند و پیامبرش و جهاد در راهش محبوب‌تر است، در انتظار باشید که خداوند عذابش را بر شما نازل کند و خداوند جمعیت نافرمان‌بردار را هدایت نمی‌کند!» (ترجمه آیت‌الله مکارم شیرازی).

۳. در سال ۱۳۹۷ مطابق با آمار وزارت علوم، بیشترین نشریات داخلی متعلق به علوم انسانی است که تعداد آن حداقل ۷۳۶ نشریه است.

۴. سهم ایران در دانش علوم انسانی جهانی ۰/۷ درصد است.

ورزشی در علوم انسانی شکل می‌گیرد. اگر اختلافی در آن داریم ناشی از علوم انسانی است و اگر توافقی هم شکل می‌گیرد به واسطه علوم انسانی خواهد بود.

۳. تاکنون اندیشمندان و نویسندگان جهان اسلام کتاب‌های فراوانی را درباره علوم دینی و علوم انسانی اسلامی تدوین کرده‌اند. با وجود این جای کتابی که ضمن تعریف علوم انسانی اسلامی و بیان مبانی آن به معرفی دیدگاه‌های برجسته دنیای اسلام بپردازد و هم مورد استفاده استادان محترم برای کمک آموزش این درس مفید باشد و هم برای دانشجویان و علاقه‌مندان این حوزه و در صورت ترجمه برای علاقه‌مندان، استادان و دانشجویان جهان اسلام هم دارای مزیت بالا باشد، خالی می‌نماید.

۴. از آنجا که هدف تدوین این کتاب، آشنایی با علوم انسانی اسلامی است، سعی شده که محتوای درسی در قالب شانزده گفتار و به مثابه یک ترم آموزشی طراحی و ارائه گردد تا هم بتوان از آن برای راهنمای تدریس استادان استفاده کرد و هم کتابی قابل بهره‌برداری برای علاقه‌مندان و دانشجویان محترم باشد؛ لذا سعی شده تا آنجا که ممکن است متن به دور از واژه‌های تخصصی و ابهام بوده و در عین بیان مطالب مهم و دقیق، روان و همه‌فهم بیان گردد. به همین منظور برای خوانندگانی که علاقه‌مند به اطلاعات بیشتر در هر یک از مباحث هستند، کتب و مقالات مرتبط و مؤثر در انتهای هر بحث ارائه شده است.

۵. در طول مطالعه کتاب به یاد داشته باشیم که این نوشتار مدعی نظریه‌پردازی در باب علوم انسانی یا متن تخصصی در فلسفه علوم انسانی اسلامی نیست. کتاب حاضر معرفی علوم انسانی اسلامی برای مخاطبانی است که نسبت به آن بی‌اطلاع‌اند و قرار است طی دو واحد آموزشی با این مفهوم، مبانی آن و مهم‌ترین دیدگاه‌های موجود آشنا شوند.

۶. این شانزده گفتار در چهار فصل تدوین شده است. فصل اول، در چهار گفتار درباره تعریف و ضرورت علوم انسانی اسلامی است. در فصل دوم، مبانی تولید علوم انسانی اسلامی در شش گفتار توضیح داده می‌شود. در فصل سوم پنج گفتار به معرفی دیدگاه‌ها و نظریات کلان علوم انسانی اسلامی و علم دینی اختصاص یافته و در فصل چهارم در یک گفتار، نکاتی درباره علم مطلوب در اسلام، واقع‌بینی و آزاداندیشی در علوم انسانی اسلامی به مثابه گامی برای تولید علم دینی بیان شده است و در آخر هم سخنی با علاقه‌مندان، دانشجویان و دغدغه‌مندان این حوزه در قالب چند پیشنهاد کوتاه تقدیم شده است.

۷. در این نوشتار سعی شده است گفتارهای مختلف در عین رعایت اختصار، جامعیت

نسبی داشته باشند؛ به گونه‌ای که گاه در ذیل یک موضوع، نکات مهمی می‌توان یافت که در برخی آثار مرتبط معمولاً وجود ندارد. بنای ما بر جامعیت در تحقیق و گزیده‌گویی در نگارش بوده به گونه‌ای که رعایت حال مخاطبان شده باشد؛ لذا از پراکنده‌گویی و پرهیز و با توجه به مخاطبان، مباحث به صورت کوتاه و گویا بیان شده است و از شرح و تفصیل دیدگاه‌ها و مباحث تا جایی که با هدف کتاب در تعارض نباشد، خودداری شده است. این کار اگرچه آسان نبود، اما امیدواریم تا حدودی در آن موفق شده باشیم.

۸. سعی بر این بوده به جای نظریه‌محوری یا مکتب‌محوری، اغلب مباحث به صورت مسئله‌محور و با نگاهی جامع به مسائل مورد بحث مطرح شود.

۹. در ابتدای هر گفتار، توضیحی کوتاه دربارهٔ محتوای گفتار درسی و در پایان هر گفتار علاوه بر معرفی منابعی برای مطالعه بیشتر، نکاتی برای تأمل بیشتر و همچنین پرسش‌ها و مسائلی برای پژوهش بیشتر بیان شده است تا ضمن درگیری بیشتر ذهن مخاطبان با موضوع، افق‌های پژوهشی و یا قابل تأمل در این موضوع هم به علاقه‌مندان پیشنهاد شود. مطالبی که ذیل عنوان «برای تأمل بیشتر» یا «برای پژوهش بیشتر» در انتهای هر گفتار آمده‌اند، غالباً به منظور جلب مشارکت دانشجویان و فعال‌سازی آن‌ها طراحی شده‌اند. این قسمت از هر گفتار، گاه به نکته‌ای تکمیلی (و احیاناً استطرادی) اشاره می‌کند و گاه به متن عمق بیشتری می‌بخشد. توصیه ما به استادان محترم و دانشجویان عزیز این است که از این بخش‌ها با شتاب عبور نکنند؛ در عین حال این بخش‌ها متن درسی را انعطاف‌پذیر می‌سازند.

۱۰. ظاهراً تاکنون کتابی با این روش و در این موضوع و برای چنین هدفی تدوین نشده است؛ بنابراین بدیهی است که این کتاب خالی از اشکال نیست. از آنان که منت می‌نهند و راهنمایی می‌کنند بسیار سپاسگزاریم.

دکتر عسگر دیرباز

زمستان ۱۴۰۰